

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Bozzay Réka Kornélia

Die Peregrination ungarländischer Studenten an der Universität Leiden (1595-1796)

DE Bölcsészettudományi Kar
2007

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Multidiszciplináris Bölcsészettudományok Doktori Iskola
Történelemtudományok; Néprajz és Kulturális Antropológiai
Tudományok
Történelem Doktori Program

Die Peregrination ungarländischer Studenten an der Universität
Leiden
(1595-1796)

Témavezető:
Prof. Dr. Barta János
egyetemi tanár

Készítette:
Bozzay Réka Kornélia
doktorjelölt

Debrecen
2007

CÉLKITŰZÉSEK, A TÉMA KÖRÜLHATÁROLÁSA

I. A peregrináció fogalma és szükségessége, a németalföldi akadémiák jelentősége a magyar diákok akadémiajárásában

Vizsgálatunk középpontjában a Leideni Egyetem magyarországi diákjainak peregrinációja áll. A dolgozat három nagyobb fázisban, követi nyomon 1595 és 1796 között a diákok útját a hazai kollégiumokból egészen a Leideni Egyetemig.

A peregrináció, vagyis a diákok külföldi egyetemlátogatása, nem a kora-újkor sajátossága. A nyugat-európai egyetemalapításoktól kezdve ismertek adatok, hogy magyar diákok például Bologna, Párizs egyetemein tanultak, majd a XIV. századtól kezdve igen nagy számban keresték fel Közép-Európa egyetemeit, Krakkót, Bécsset, Prágát. A külföldi iskolalátogatást szükségessé tette, hogy Magyarországon a nagyszombati egyetem létrejöttéig nem létezett szilárd anyagi és tudományos alappal rendelkező egyetem, bár a középkorból három egyetemalapítási kísérletről is tudunk, ezek az egyetemek azonban a kellő - elsősorban politikai – támogatás hiányában, nem voltak hosszú életűek.

A kora-újkorban, mikor egész Európában új egyetemek születtek, Magyarországon a mohácsi csatát követő radikális politikai változások következtében nem került sor egyetemalapításra egyrészt az ország két- majd három részre szakadása, másrészt a reformáció következtében a magyar etnikumú csoportokon belüli vallási szakadás miatt. Mindezek ellenére a reformáció és a katolikus megújulás segítette újfajta képző intézmények létrejöttét. A 16. században egy új iskolatípus jött létre, mely a középfokú és a felsőfokú (egyetemi) oktatás közötti átmeneti formát jelentette: a reformátusok kollégiumnak, az evangélikusok líceumnak, a katolikusok akadémiának nevezték. Ezek az iskolák humanista szellemű általános képzést biztosítottak diákjaiknak, illetve filozófiai, teológiai, néhány esetben jogi és természettudományos oktatást is nyújtottak, ezáltal elégitették ki az iskolázott szakemberek iránti megnövekedett igényt, illetve készítették elő a diákokat a külföldi egyetemi tanulmányokra. Ilyen iskolái voltak a reformátusoknak Debrecenben, Sárospatakon, Pápán, Nagyváradon, Gyulaféheváron, az evangélikusoknak Pozsonyban, Sopronban, Lőcsén, Nagyszébenben, a katolikusoknak Kolozsváron.¹ Sem a reformátusoknak, sem az evangélikusoknak nem sikerült azonban a kollégiumaikat illetve líceumaikat egyetemi rangra emelni. Egyedül a katolikusok tudtak Nagyszombatban katolikus egyetemet alapítani, ahol

¹ Peregrinatio academia. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert. (Hg. Fata, Márta; Kurucz, Gyula; Schindling, Anton) Stuttgart, 2006. 3-4. o.

azonban nem-katolikusok nem tanulhattak. A protestánsok ennek következtében egyetemi tanulmányaik érdekében hazájuk elhagyására kényszerültek.

A kora-újkori protestáns peregrináció – főleg újonnan – alapított protestáns egyetemek felé irányult. A 16. században a protestáns diákok Lipcse, Jéna, Halle, Heidelberg és Wittenberg egyetemeit keresték fel. A protestáns peregrináció útvonalát azonban a 16. század végén, 17. század első felében nem várt események változtatták meg. A szász választófejedelem kitiltotta ugyanis Wittenbergből azokat a diákokat, akik megtagadták a Formula Concordiae aláírását, így az egyetem a református diákok előtt bezárta kapuit. A harmincéves háborúban a kálvinista Heidelberg is elesett, így a protestáns, elsősorban református diákok tovább mentek nyugat felé, Németalföld északi, protestáns részére, hogy teológiát, majd orvostudományt, jogot, filozófiát, illetve természettudományokat tanulhassanak. Nem szabad azonban arról sem megfeledkeznünk, hogy számos katolikus diák is megfordult a 18. század második feléig a protestáns egyetemeken, nagyrészt éppen Leidenben.

Németalföld északi részén 1575. február 8-án nyitotta meg kapuit az első egyetem Leidenben. Tíz évvel később jött létre egyetem Franekerben, majd 1614-ben Groningenben. 1629-ben Deventerben, 1632-ben pedig Amszterdamban alapítottak akadémiát. 1636-ban Utrechtben, majd 1648-ban Harderwijkben került sor egyetem létrehozására. A vizsgált korszakban Franekerben tanult a legtöbb magyarországi diák, az összes ismert egyetemi regisztráció 40%-ára ott került sor. A 17. században Leident, a 18. században Utrechtet kereste fel a legtöbb diák Magyarországról. Az egyetemek abszolút sorrendjében Utrecht állt Franeker után a második helyen, Leiden a harmadik, majd Groningen következett, ahol a beiratkozások a leideni regisztrációknak mindössze a felét érték el. A két másik intézet Harderwijkben és Deventerben nemcsak a magyar peregrinációban, de a németalföldi oktatásban is jelentéktelen szerepet játszott. Az amszterdami beiratkozásokról keveset tudunk, az ottani diákok neveit főleg az album amicorumokból ismerjük.

A németalföldi egyetemek és akadémiák az egész kora-újkori magyar peregrinációban jelentős szerepet töltek be: 1526 és 1789 között ott tanult az össze magyar peregrinus 12, 3%-a, ha azonban a dolgozatban vizsgált korszakot nézzük, akkor ez az arány 26%-ra emelkedik. Ez igen jelentős szám, ami a kutatók érdeklődésére tarthat számot.

II. A témaválasztás indoklása

Magyar diákok németalföldi peregrinációjával foglalkozó munkák már korábban is születtek, ezek az akadémiájárás bizonyos részeit dolgozták fel, például G. Henk van de Graaf

könyve a 18. században Németalföldön járt erdélyi diákokról szól, Segesváry Lajos doktori értekezést írt az utrechti egyetem magyar diákjairól, Ferenc Postma J. van Sluis-szel a franekeri, 1585 és 1843 közti időszakban keletkezett egyetemi nyomtatványok bibliográfiáját tette közzé. Ezen kívül ismereteseke tanulmányok magyarországi diákok németalföldi egyetemi tanulmányairól elsősorban Ladányi Sándortól, valamint tudunk a 19-20. században, főleg protestáns folyóiratokban megjelent névsorokról. 2007. májusában jelentettük meg Ladányi Sándor professzor úrral a németalföldi akadémiák magyar diákjainak névsorát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltárának kiadásában, Szögi László szerkesztésében. A könyv több mint a korábban kiadott névlisták, ugyanis Leiden és Franeker esetében levéltári forrásokra is támaszkodott, azonban nem dolgozta fel minden részletre kiterjedően a peregrinusok hazai és külföldi életrajzát.

A Leideni Egyetem magyarországi diákjainak történetéről meglehetősen keveset tudunk. Miklós Ödön két cikkben írt a Staten College magyar diákjainak történetéről, illetve magyarok pereiről a leideni rektor előtt. Ismertek továbbá többé-kevésbé pontos leideni névlisták: Friedrich Teutschtól az Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde XVI. számában, BIRTHA Józseftől a Debreceni Protestáns Lapban és Antal Gézától a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban jelentek meg a névsorok. Mivel korábban a leideni – főleg levéltári – anyagokat nem kutatták minden részletre kiterjedően, így szükségessé vált a forrásanyagok alapos feldolgozása.

III. A dolgozat célkitűzése

A dolgozat *célja* az volt, hogy a Leideni Egyetem diákságának peregrinációját vizsgálja, de ne csupán tanulmányaikat, tudományos munkájukat elemezze, hanem a hazai tanulmányok befejezése után az egész peregrináció folyamatát a hazai előkészületektől kezdve az utazáson keresztül egészen a leideni egyetemi életig nyomonkövesse.

ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A kutatás során legelőször egy **névlistát** kellett összeállítani azokról a diákokról, akik az egyetemmel valamilyen módon kapcsolatban álltak. Elsősorban az egyetemi beiratkozási- és jelenléti listák valamint egyéb egyetemi források és a szekunder irodalom alapján folyt a vizsgálat. Az ELTE peregrináció-kutatócsoportjának vizsgálati módszerei szerint a küldő és a fogadó ország, illetve egyetem részéről vizsgáltuk meg a diákokat, vagyis a **kutatás térbeli határait** rögzítettük. A fogadó egyetem meghatározása egyszerű volt, hiszen a leideni egyetem állt a vizsgálat középpontjában. A küldő felet nehezebb volt meghatározni, ugyanis a

protestantizmus elterjedésének határa nem esik egybe a mai Magyarország határaival, így a történelmi Magyarország határait vettük alapul, ezért nem az etnikai, hanem a területi hovatartozás szerint került fel valaki a listára, bár négy esetben - a diákok bizonyítható magyar származása miatt - kivételt tettünk.

A **kutatás időbeli határait** lényegesen egyszerűbb volt felállítani: a kezdetét az első írásos bizonyíték jelentett, mely egy magyarországi diák leideni tartózkodását rögzítette (1595) a diák album amicorumában, a végpontja pedig 1796 volt, amikor az utolsó magyarországi diákok elhagyták a Staten Colleget és az egyetemet.

A kutatás azt a célt tűzte ki, hogy a **peregrináció folyamatát különböző fázisokban** kövesse nyomon. Az első szakasz, mely a dolgozat első, igen terjedelmes fejezete, a *peregrináció különböző feltételeit* vizsgálta. Az utazás előtt mindig volt egy előkészítő szakasz, mely egyénenként különböző hosszúságú volt, de az utazást mindig megelőzte. A diákoknak különböző feltételeket kellett teljesíteniük: úgymint *személyi, anyagi feltételek*, de a *felsőbbhatóságok*, vagyis az iskola, az egyház és az állam is támaszthattak különböző előfeltételeket. Bár a felsőbbhatóságok végzései mindig általános érvényűnek számítottak, a dolgozat mindig konkrét eseteket is említ, hogy ezek a határozatok miként befolyásolták a Leidenbe (is) készülõ diákok felkészülését.

A hazai előkészületek után került sor az *utazásra*. A második fejezet arra kereste a választ, mennyi ideig tartott az utazás, milyen útirányban utaztak a diákok és mindez mennyibe került. Fontos hangsúlyozni, hogy mindig csak Leiden városáig követtük nyomon egy diák útját, függetlenül attól, hogy a diák közvetlenül itthonról vagy pedig egy másik németalföldi vagy európai egyetemről ment át Leidenbe. A kutatás korlátai miatt viszont nem foglalkoztunk a diákok leideni tanulmányit követő további úttal.

Az utazás elemzése egykori leideni diákok úti beszámolóí alapján történt, egy esetben tettünk kivételt, amikor a franekeri egyetem egyik magyar diákjának úti naplóját is felhasználtuk, vele együtt ugyanis három olyan diák is utazott, akik Frankerből hamarosan tovább mentek Leidenbe.

Az elemzés harmadik szakasza a magyarok *leideni tartózkodását* vizsgálta. Egyrészt a már fentebb említett *beiratkozási- és jelenléti listák* alapján elemezte a diákok leideni tartózkodásának hosszát, életkorát, vallását, majd a diákok Leidenben töltött idejét három szempont szerint dolgozta fel.

A magyarok *mindennapi életét* bemutató fejezet foglalkozott a diákok szállásával, aminek a kutatását a beiratkozási listák eddig nem vizsgált, szállásadókra vonatkozó része

tette teljessé. Az étkezésre, ruházatra vonatkozó információkat korabeli magyar példákkal vetettük össze.

Nem csak a Leideni Egyetem, hanem más németalföldi akadémiák is igyekeztek segíteni a szükségét szenvedőkön, az *egyetemi ellátás* (ösztöndíjas helyek, betegellátás, temetés, egyetemi privilégiumok) különböző egyetemi szervek feladata volt, ezek általános működésén túl, azt mutatja be a dolgozat, miképpen nyújtottak ezek az intézmények magyar diákoknak segítséget.

A peregrináció elsődleges célja mindig a *diákok idegen országbeli tanulmánya* volt. A magyar diákok tudományos tevékenységét és annak írásos nyomait dolgozta fel az utolsó fejezet.

A dolgozat elsősorban magyar, holland és erdélyi levéltári forrásokon alapszik. A Leideni Egyetemen a beiratkozási-, jelenléti listákat, az egyetemi karok, kurátorok és a Staten College iratait, Leiden város levéltárában jelenléti listákat, kórházi aktákat, a hágai Országos Levéltárban az egyetemi bírósági iratokat vizsgáltuk. Ezen kívül P. C. Molhuysen forrásgyűjteménye segítette a kutatást.

Magyarországon és Erdélyben mindenekelőtt a református egyházi levéltárakban, könyvtárakban, a Sárospataki Tudományos Gyűjtemények múzeumában fellelhető névjegyzékek, az iskolák, az egyház iratai, egykori peregrinusok levelei, Hollandiából hozott fizikai eszközeinek vizsgálatán, bemutatásán alapszik a dolgozat. Az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető album amicorumok is segítették a kutatást. A levéltári források mellett forráskiadványok, a témához kapcsolódó tudományos cikkek, tanulmányok, könyvek egészítették ki a leideni peregrináció kutatását.

EREDMÉNYEK

Előkészületek, utazás

1, Megállapíthatjuk, hogy a leideni akadémiára készülőknek **hasonló feltételrendszernek** kellett megfelelniük, mint a többi németalföldi akadémián tanulni kívánóknak: nagyrészt protestáns kollégiumok hallgatói indultak németalföldre, akik külföldi tanulmányaik előtt hosszabb-rövidebb időt pénzgyűjtéssel töltöttek. A pénzgyűjtés időtartama és lefolyása egyénenként különbözött, mégis hasonlóságot mutat a kor valamennyi protestáns diákjának pénzgyűjtésével: fejedelmi alumnusként, a kollégiumok, városok, magánszemélyek pártfogoltjaiként tanulhattak külföldön.

A felsőbbhatóságok végzései általában érvényesek voltak valamennyi protestáns diákra, függetlenül attól, hogy Leidenbe vagy másik németalföldi akadémiára iratkoztak-e be.

Egyetlen egyházi határozatot ismerünk Debrecenből, amelyet jórészt leideni peregrinusokkal írtattak alá, mivel a református egyház tanait kívánták a Leidenből terjedő arminianizmus tanaitól védelmezni.

2, Az **utazás** szervezése a Németalföldön tanulmányokat folytató diákok között hasonlóan folytat, bár az utazás hossza, útvonala és költsége egyénenként változott. Mégis 1725-től kezdve valamennyi külföldön – így Németalföldön - tanulni szándékozó diáknak először Bécsbe kellett utaznia útlevéért, ezáltal a Magyarországról közvetlenül észak felé vezető Kassa-Danzig kereskedelmi útvonal elvesztette jelentőségét a németalföldi akadémiákra szándékozók körében.

Leiden szerepe és jelentősége a magyar diákok kora-újkori peregrinációjában

1, A peregrinációban betöltött szerepe és jelentősége szerint eredményesnek nevezhetünk egy egyetemet, ha azt **nagy számban keresték fel külföldi diákok**. Leidenben 1575 és 1674 között a diákok 49,5 %-a, majd 1675 és 1774 között 49 %-a, tehát majdnem minden második diák, külföldi származású volt. Ez a szám csak a 18. század utolsó negyedében esett vissza 10 %-ra, ami egyértelműen arra utal, hogy az egyetem – ahogy W. Otterspeer könyvében írja – nemzetközi jelentősége csökkent, helyette nőtt a helyi (holland) diákság oktatásában elfoglalt szerepe. A magyar diákok száma meglehetősen pontosan követte az egyéb idegen országokból Leidenben tanuló diákok számának változását. A kutatott korszakban 655 diákról lehetett megállapítani, hogy valamilyen módon kapcsolatban volt az egyetemmel. Ez a szám a franekeri magyar diákok (1233 beiratkozás) vagy az utrechtiak (740 beiratkozás) számával összehasonlítva kevés. Az egyetem eredményességét tehát nem kvantitatív módon határozhatjuk meg, bár Leiden a németalföldi akadémiák között a magyarok által harmadik leglátogatottabb egyetem volt.

A magyarok peregrinációjában betöltött szerepe szerint három szempont alapján nevezhetünk egy egyetemet sikeresnek a kora-újkorban: a **tudományos-kulturális** szempontok szerint, hiszen egy egyetem tudományos ismereteket közvetítő, képző intézmény volt, továbbá az egyetem **szociális, ellátó tevékenysége** alapján, mivel különféle egyetemi szervek feladata volt, hogy a szűkséget szenvedő, bajba jutottakon segítsen, illetve **vallási szempontok** alapján, mivel a korszak egyetemei felekezeti hovatartozásuk szerint (is) fogadtak a diákokat.

2, Az egyetemet, mint a **tudományos képzés** helyét megvizsgálva megállapítható, mennyiben mérhető le egyetlen egyetem hatása például egy ember, illetve közösség kulturális,

tudományos ismereteiben. Ahogy a diákok mozgását vizsgáltuk peregrinációjuk során, bebizonyosodott, hogy a peregrinusok igen jelentős része nem csak egy egyetemet keresett fel külföldi tanulmányai során. A 655 leideni diák közül mindössze 147-ről tudjuk jelenlegi adataink szerint, hogy kizárólag Leidenben tanult. A különféle egyetemeken megszerzett tudást nem lehet egymástól egyetemek szerint különválasztani.

Ezt a problémát más oldalról is meg lehet közelíteni: vajon egy professzor befolyásolni tudta-e diákok egy nagyobb csoportjának gondolkodásmódját, és ez valamilyen módon tetten érhető-e a diákok hazai tevékenységében. Ez a kérdésfeltevés már hozhat kisebb eredményeket. A professzorok tudományos karrierjük során, több egyetemen is alkalmazásban álltak. Ha valaki többször változtatta az állását, akkor a tudományos tevékenységét és eredményeit nem lehet csak egyetlen egyetemmel összefüggésbe hozni. Johannes Coccejus például bizonyíthatóan már Franekerben nagy hatással volt több magyar diákra, így felmerül a kérdés, hogy a nevét csak Leidennel kapcsolatban említhetjük-e?

Nehéz erre a kérdésre igazán megnyugtató választ adni. „Kvantitatív” megoldás lehet, ha egy professzor befolyását a diákjaitól fennmaradt disputák számának alapján állapítjuk meg. Így látható, hogy a magyar diákok a leideni egyetem tudományos vérkeringésében részt vettek és sokan disputáltak közülük – többek között éppen Coccejus elnöklete alatt. A máig igen jelentős számban fellelhető tudományos vitairatok alapján elmondhatjuk, hogy a magyarok szinte valamennyi tudományág jelentős képviselőjénél tanultak, és éppen rajtuk keresztül a kor leideni professzorainak nézetei utat találtak a magyar tudományos életbe.

3, Az egyetemet a magyarok peregrinációjában betöltött szerepe szerint **szociális tevékenysége**, elsősorban a Staten College ösztöndíjas helyei is igen eredményessé tették. Ha a 18. században csökkentek is a beiratkozások a leideni egyetemen, a teológusok létszáma viszonylag magas maradt a Staten Collegeben tanult diákoknak köszönhetően. Így fordulhatott elő, hogy a 18. századi magyar teológushallgatók Leidenben szinte egytől egyig a Staten College ösztöndíjasai voltak. Noha Leiden városa igen drága lett Utrechthez vagy Franekerhez viszonyítva, egyik egyetem sem nyújtott olyan széleskörű támogatást az alumnusainak, mint Leiden, hiszen nemcsak a diákok mindennapi ellátásáról, hanem a vakációjuk finanszírozásáról valamint az utazásuk költségének előteremtéséről is gondoskodott.

Nem felejtkezhetünk meg azonban a betegellátásról, a disputák megjelenítésének anyagi támogatásáról sem, még ha ezek az ösztöndíjas helyeken nyújtott ellátáshoz képest jelentéktelennek is tűnnek. Ráczy István megállapítását, miszerint a kora-újkorban a tudomány

áruvá vált, itt is hangsúlyoznunk kell, mivel megfelelő pénzügyi támogatás hiányában egy egyetem könnyen elveszthette vonzerejét. Egyértelműen ez (is) hozzájárult ahhoz, hogy a 19. századra Leiden a magyar diákok körében veszített népszerűségéből, ezzel párhuzamosan viszont a megfelelő anyagi támogatás következtében továbbra is magas maradt a magyarok száma Utrechtben, sőt a 19. században szinte kizárólag ide irakoztak be magyarok.

4, Végül az egyetemet **vallási szempontból** eredményessé tette, hogy, bár itt is léteztek vallási kötöttségek, és jelentős számban ide is – akárcsak a többi holland akadémiaira – református diákok irakoztak be, mégis itt volt a legmagasabb a magyarországi nem-református (katolikus, unitárius, evangélikus) diákok száma az orvostanhallgatók, jogászok és a filozófiai fakultás hallgatói között. Mindez az egyetem „szabad”, toleráns szellemének volt köszönhető, ami viszont nem tette igazán népszerűvé az orthodox reformátusok körében, akik közül sokan Leident, Babilonnal azonosítva, a Sionnak nevezett Franekerben tanultak inkább.

A 19. századra, Utrecht kivételével Leiden és általában a németalföldi akadémiaik veszítettek népszerűségükből a magyarok körében, ezért egészen a 20. század végéig alig volt magyar hallgatója a Leideni Egyetemnek.

PUBLIKÁCIÓK

Szkcikkek:

- Debreceni diákok a leideni egyetemen (Debreceni Szemle, X. évf. 2002/2. 307-316. o.)
- Debreceni diákok leideni peregrinációja a XVII.-XVIII. században (A peregrináció feltételei) (www.mult-kor.hu)
- Der finanzielle Hintergrund der „peregrinatio academica” der ungarländischen Studenten an den niederländischen Universitäten (Studiosorum et librorum peregrinatio, Szerk. August den Hollander, István Monok, Ferenc Postma, Amsterdam-Budapest, 2006. 23-30. o.)
- A Debreceni Református Kollégiumnak nyújtott holland segély története (Debreceni Szemle XIV. évf. 2006/2. 264-275. o.)
- Leiden, a gondoskodó egyetem. Magyarországi diákoknak nyújtott juttatások és kiváltságok a leideni egyetemen a 17-18. században (Századok, 140. évf. 2006/4. 985-1006. o.)
- Magyarországi diákok leideni szállása és étkezése (KÚT, Az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola kiadványa 2006/4. 16-31. o.)

Önálló kötet: - Bozzay Réka – Ladányi Sándor: Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918, Budapest, 2007. Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 15. kötet

Recenzió: -Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Universitäten von 16. bis zum 20. Jahrhundert. (Debreceni Szemle XV. évf. 2007/2. 273-275. o.)

KONFERENCIÁN TARTOTT ELŐADÁSOK

- Debreceni diákok leideni peregrinációja a XVII.-XVIII. században (A peregrináció feltételei)
(Koraújkoros PhD Konferencia, Szeged, 2003. október. 30-31.)

- Adalékok a sárospataki diákok leideni útjának pénzügyi támogatásához a Sárospataki Református Kollégiumban fellelhető dokumentumok alapján (Budapest, 2004. június 10.)

- Die Peregrination ungarischer und siebenbürgischer Studenten im 17-18. Jahrhundert an der Universität Leiden (Die Reiche Mittel- und Osteuropas: Mechanismen der Integration und Unterwerfung 16.-20. Jahrhundert (Krakkó, 2004. szeptember 5-12.)

- Die Reise ins Ausland (Międzynarodowa Konferencja Staropolski ogład Świata – problem inności, Wrocław, 2004. október 21-22.)

- Der finanzielle Hintergrund der „peregrinatio academica” der ungarländischen Studenten an den niederländischen Universitäten Studiosorum et Librorum peregrinatio (Universiteit Amsterdam, 2004. október 29.)

- A németalföldi peregrináció és Pápa kapcsolata (Protestáns kollégiumok és művelődés az újkori Magyarországon, Pápa 2006. november 16.)

- Könyvbemutató: Bozzay Réka – Ladányi Sándor: Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918, Budapest, 2007. (Holland-magyar kapcsolattörténeti konferencia, Budapest, 2007. május 4.)